

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Στυλιανοῦ Πελεκανίδου - (συνεργασία) Παναγ. Ἰ. Ἀτσακᾶ, Σύναγμα τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Ψηφιδωτῶν Δαπέδων τῆς Ἑλλάδος (Βυζαντινά Μνημεῖα 1). Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν. Θεσσαλονίκη 1974, σ. XI+188, Πίνακες 141, Σχέδια 20.

1. Ἐκ προοιμίου λεχθῆτα, ὅτι πρόκειται περὶ ἐπιστημονικοῦ ἐπιτεύγματος ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος. Ὁ Καθηγητὴς Στυλ. Πελεκανίδης δὲν ἐφέισθη κόπων διὰ τὴν παραδῶσιν εἰς τὴν Ἐπιστήμην τῆς Ἀρχαιολογίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πολὺ δημόσιον, ἔργον μνημειακόν. Τὸ ἔργον τιμᾷ τὸν τε συντάξαντα ἀρχαιολόγον Καθηγητὴν καὶ τοὺς ἐπιμελεῖς καὶ προθύμους συνεργάτας αὐτοῦ. Ὁ πρῶτος ἀνὰ χεῖρας τόμος, ἀφορῶν εἰς τὸ χριστιανικὸν Ψηφιδωτὸν πλοῦτον τῆς «Νησιωτικῆς Ἑλλάδος», πρόκειται νὰ πληρῶσιν μέγα κενὸν ἐν τῇ Χριστιανικῇ Ἀρχαιολογίᾳ καὶ Τέχνῃ, τῇ ἀναφερομένῃ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον, μάλιστα διὰ τῆς ἐμφανίσεως τῶν χριστιανικῶν Ψηφιδωτῶν τοῦ ὑπολοίπου Ἑλλαδικοῦ χώρου. Εὐχόμεθα τὴν ταχεῖαν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου, δι' ἧς καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιστήμη θὰ πλουτισθῇ καὶ ὁ ἐρευνητὴς ἐπιστήμων καὶ ἐκπονητὴς τοῦ ἔργου θὰ τιμηθῇ.

2. Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ παραθέσωμεν τὴν μεθοδικὴν διάρθρωσιν τοῦ ἔργου. Προηγεῖται Πρόλογος καὶ σημειοῦνται αἱ Βραχυγραφαί. Ἀκολουθεῖ Εἰσαγωγή (σ. 1-10). Εἶτα ἐκτίθενται Γενικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν Ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς Ἑλλάδος (σ. 11-44). Ὑποδιαίρεται δὲ τὸ σπουδαῖον τοῦτο κεφάλαιον εἰς τὰ ἐξῆς ἐπὶ μέρους τμήματα: I. Σχέσις χώρου καὶ ψηφιδωτῶν δαπέδων (σ. 13/4). II. Θέματα τῶν παραστάσεων (σ. 15): α) Εἰκονίσεις ἀνθρωπίνων μορφῶν (σ. 15-19). β) Εἰκονίσεις ἐκ τοῦ ζῳικοῦ βασιλείου (20-23). γ) Φυτικὸς διάκοσμος (σ. 24-26). δ) Γεωμετρικαὶ παραστάσεις (σ. 27-37): I) Σπειρόμορφα κοσμήματα καὶ πλοχομοί: 1) Σπειρομαλιάνδρος (28), 2) Πλοχομοὶ καὶ συγγενῆ πρὸς αὐτοὺς κοσμήματα (29), 3) Κλεις τοῦ Σολομῶντος ἢ σταυρόσχημος πλοχμὸς (30), 4) Πέλιτη (30), 5) Φολίδες (31), 6) Συμπλεκόμενοι κύκλοι καὶ ἄλλα συγγενῆ κοσμήματα (32), 7) Σηρικὸι τροχοὶ (33). II) Τὰ κατ' ἐξοχὴν γεωμετρικὰ θέματα: 1) Μαλιάνδρος (34), 2) Τριγωνον (35), 3) Τετράγωνα, παραλληλόγραμμα, ἑξάγωνα, ὀκτάγωνα (35), 4) Ῥόμβοι (37), 5) Ζατρίκιον (37), 6) Ζικζακωτὸν κόσμημα (38), 7) «Κουκουρά» (38). III. Ἐπιγραφαί (38). IV) Τεχνικῆ τῶν Ψηφιδωτῶν δαπέδων, αἱ ψηφίδες, κατασκευῆ αὐτῶν (39). — Κατάλογος Ψηφιδωτῶν: Δωδεκάνησοι: Ἀστυπάλαια (45), Κάλυμνος (48), Κάρπαθος (51), Κάσος (62), Καστελλόριζον (63), Κῶς (63), Λέρος (83), Νίσυρος (85), Ῥόδος (85), Σύμη (93), Τῆλος (94), Χάλη (94). Ἐπτάνησοι: Κέρκυρα (95). Κυκλάδες: Ἄνδρος (98), Μῆλος (98), Νάξος (99). Ἄλλα νῆσοι: Αἴγινα (100), Εὐβοία (102), Θάσος (105), Ἰκαρία (106), Κέφαλος Ἀμβρακικοῦ (107), Κρήτη (108), Κύθηρα (126), Λέσβος (127), Σάμος (135), Χίος (137), Κύπρος (140/52). — Θεματολογικὸς Πίναξ (153-160). Κατάλογος Πινάκων (161/4). Κατάλογος σχεδίων (165). Προέλευσις Πινάκων (166/72). Εὐρετήριον (173/185). Πίνακες (ἔπονται μὲ ἰδικὴν των ἀρίθμησιν).

3. Τὸν ἀναγνώστην ἐνδιαφέρει πρωτίστως ἡ Εἰσαγωγή, δι' ἧς ἱστοροῦνται αἱ παλαιότεραι προσπάθειαι δημοσιεύσεως τῶν Ψηφιδωτῶν, ἀλλὰ μὴ πραγματοποιηθεῖσαι. Ὁ σ. προετίμησε νὰ διαχωρίσῃ τὰ παλαιοχριστιανικὰ Ψηφιδωτὰ δαπέδων τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῶν ὁμοίων τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ τῆς ρωμαιοκρατίας. Ἐξαιρεῖ τὰς δυσχερείας τῶν προσπαθειῶν τοῦ πρὸς ὀλοκλήρωσιν καὶ πραγματοποίησιν τοῦ θεθέντος ἐξ ὑπ' ἀρχῆς σκοποῦ του. Ἐκτίθεται ὑπὸ τοῦ σ. ἡ δυσχέρεια τῆς χρονολογήσεως καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν καθορίσθησαν τὰ χρονικὰ ὅρια τῶν Ψηφιδωτῶν. Καὶ ὁ ἴδιος διατυπώνει ἐπιφυλάξεις, ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς χρονολογήσεως ἐκάστου Ψηφιδωτοῦ δαπέδου καὶ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τῆς δυσχερείας ταύτης. Περαιτέρω ἐκθέτει τὰ δυσεπίλυτα προβλήματα, ἅτινα ἀνέκυψαν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἀνά χειρας «Συντάγματος». Ἡ παρατηρούμενη ἀνισομέρεια ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀντικειμένων, ἐπεβλήθη ἐκ τῶν πραγμάτων. Δυσχερείας παρέσχον ἐπίσης ἡ ἔκτασις καὶ αἱ μετρικαὶ διαστάσεις τῶν δαπέδων, ἐνίοτε λίαν ἠλλοιωμένων· ἐπίσης τὸ ὑπόστρωμα, ἡ ἀσάφεια τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων, ὁ γεωμετρικὸς διάκοσμος μὲ τὴν πολυμορφίαν αὐτοῦ, ἡ ἀνάγκη ἐπιτυχοῦς ὀρολογίας ἐκάστου, ἡ δυσχέρεια ἀναγνώσεως πολλάκις τῶν ἐπιγραφῶν καὶ γενικῶς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἔπρεπε νὰ τακτοποιηθῇ εἰς σύστημα τὸ ἀφθονον ὕλικόν. Ὁ σ. δηλοῖ ὅτι προέκρινε, καὶ ὀρθῶς, τὴν εἰς δύο μεγάλας ἐνότητες διαίρεσιν, περιλαμβανούσας, ἡ μὲν πρώτη τοῦ ἀνά χειρας τόμου, τὰ Ψηφιδωτὰ τῆς Νησιωτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ δὲ μέλλων νὰ ἐπακολουθήσῃ τόμος θὰ περιλαμβάνῃ τὰ Ψηφιδωτὰ τῶν δαπέδων τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος. Ἡ τυχὸν προβληθεσομένη ὑπὸ τινων παρατήρησις, ὅτι ἡ κατὰ γεωγραφικὰς περιοχὰς κατὰτάξις διασπᾷ τὴν μορφολογικὴν καὶ χρονολογικὴν ἐνότητα τοῦ ὕλικου, δὲν εἰσταθεῖ, διότι (ἢ συγκέντρωσις τῶν κατηγοριῶν τῶν θεμάτων αὐτοῦ καθ' ὁμάδας ὑπὸ τῶν χρησιμοποιούτων τὸ «Σύνταγμα») προϋποθέτει καὶ χρόνον πολλὸν καὶ ὑπομονήν». Πρὸς βοήθειαν δὲ τοῦ ἀναγνώστου κατηρτίσθη ἀναλυτικὸς θεματολογικὸς Πίναξ, ὡς καὶ Γενικὸν Εὐρετήριο. Καὶ καταλήγει ὁ συντάκτης τοῦ ἔργου Καθηγητῆς διὰ τῶν ἐξῆς ἀπερίττων λόγων: «Ἐλπίζομεν ὅτι ἡ ἀρξάμενη δημοσιεύσις τοῦ «Συντάγματος» τῶν παλαιοχριστιανικῶν Ψηφιδωτῶν τῆς Ἑλλάδος θὰ ἀποβῇ χρήσιμον βοήθημα ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ διὰ πάντα περὶ τὴν ἔρευναν τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος ἀσχολούμενον».

4. Ἡ παρούσα βιβλιοκρισία δὲν προτίθεται νὰ παράσχη τοῖς ἀναγνώσταις πλήρη ἐρμηνείαν τῶν εἰδικῶν ἀρχαιολογικῶν περιπτώσεων καὶ τῶν ἐν ἐκάστῳ κεφαλαίῳ συμπερασμάτων τοῦ εἰδικοῦ ἀρχαιολόγου συγγραφέως. Ἀπλῆν περιγραφικὴν ἀνάλυσιν τοῦ σπουδαίου ἔργου προσεπάθησε νὰ δώσῃ, ἕνα γνωρίσῃ τοῖς πολλοῖς ἀναγνώσταις τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Περιοδικῶν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσωσι τὸ ἐξαιρετικὸν ἐπιτεύγμα ἐνὸς ἐπιμελοῦς καὶ ἀφωσιωμένου θεράποντος τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Τέχνης. Ἡ σοβαρὰ ἐπιστημονικὴ τεκμηρίωσις τῆς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀξιολογήσεως ἐκάστου θέματος ἐν ἐκάστῃ Νήσῳ, ἡ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις καὶ ἡ ἀρίστη μεθοδικὴ διαίρεσις θεμάτων καὶ πραγμάτων, ἀποδεικνύουν τὴν εὐσυνειδησίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν, μεθ' ἧς εἰργάσθη ὁ συντάκτης τοῦ «Συντάγματος». Ἄλλ' ὅπερ ἐλκύει τὸν θαυμασμὸν καὶ διεγείρει τὴν εὐαισθησίαν τοῦ ἀναγνώστου, εἶναι ἡ ἀρίστη καλαισθητὸς ἀπόδοσις τῶν εἰκόνων καὶ Σχεδίων εἰς τὸ δευτερον μέρος τοῦ ἔργου. Ἡ σαφήνεια, ἡ καθαρότης τῶν παραστάσεων, ἡ ὠραίότης τῶν εἰκονιζομένων προσώπων καὶ ζώων, αἱ ἀρισταὶ γραμμικαὶ ἀποδόσεις τῶν διαφόρων παραστάσεων ἐπὶ τοῦ δαπέδου, αἱ εὐανάγνωστοι ἐπιγραφαί, ἡ ἀπειροπληθὺς ποικιλία τῶν ἐντὸς πλαισίων ἢ μὴ σχεδίων, αἱ γεωμετρικαὶ παραστάσεις, τὰ παντοειδῆ ὠραιώτατα κοσμήματα καὶ ἀπειρα ἄλλα, ἅτινα ὁ ἀναγνώστης θὰ διαγνώσῃ ἐν τῷ ἔργῳ, ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἐξάρσεως ἐνὸς ἐξαιρετοῦ ἐπιτεύγματος.

Παναγιώτου Κ. Χρήστου, Θεολογικά Μελετήματα. Γραμματεία τοῦ Δ' αὐτοκρατορικοῦ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν. Θεσ/κη 1975, σσ. 1-277.

1. Πρόκειται περὶ συλλογικοῦ τόμου, περιλαμβάνοντος μελέτας ἐπιστημονικὰ καὶ διατριβὰς, δημοσιευθεῖσας κατὰ καιροῦς. Ὁ Καθηγητὴς Παν. Κ. Χρήστου δὲν εἶναι μόνον ἄριστος χειριστὴς τοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ βαθῆνους ἐρευνητὴς. Γνωρίζει νὰ δίδῃ ἔμφασιν εἰς τὸ οὐσιώδες, ν' ἀποφεύγῃ δὲ τὸ περιττόν. Ἐκλέγει πάντοτε τὸ «δέον» καὶ ἀποφαίνεται ἐνίοτε ἀποφθεγματικῶς. Δίδει ὀρισμοὺς προσώπων καὶ γεγονότων λίαν ἐπιτυχεῖς. Περιγραφικὸς, ἀλλ' οὐδέποτε περιττολόγος. Μὲ κρίσιν βαθεῖαν ἀναλύει τὰ κείμενα καὶ ἀποφαίνεται πάντοτε ὀρθολογικῶς. Τὸ πεδίον τῆς σκέψεώς του ἐκτείνεται εἰς δυσπροσίτους περιοχάς. Ν' ἀναλύσω τὸ περιεχόμενον μιᾶς ἐκάστης τῶν Μελετῶν του ἐν τῷ συλλογικῷ ἀνὰ χεῖρας τόμῳ, δὲν εἶναι δυνατόν εἰς τὸν κατ' ἀνάγκην περὶωρισμένον χώρον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Περιοδικῶν. Ἀρκοῦμαι ἐπομένως νὰ καταχωρίσω κατωτέρω τοὺς τίτλους τῶν Μελετῶν. Ἡ σκέψις τῆς εἰς ἐνιαῖον τόμον ἐκδόσεως τῶν μικρῶν Μελετῶν ὑπὸ ἐπιστήμονος, εἶναι ὀρθὴ καὶ θὰ ἦτο εὐκαταία ἢ ὑπὸ πάντων τῶν ἐπιστημῶν ἐκδοσικῶν τῶν διεσκορπισμένων ἐν διαφόροις Περιοδικοῖς μικροτέροις Μελετῶν των (scripta minor), ἅτινα τόσο πολὺ διευκολύνουν τοὺς εἰδικοὺς ἐρευνητὰς τοῦ μέλλοντος. Ἀρκεῖ βεβαίως νὰ ὑπάρχῃ ἡ πρὸς τοῦτο δυνατότης ἐκτυπώσεως.

2. Ὁ Πίναξ τῶν Περιεχομένων Μελετῶν ἐν τῷ τόμῳ, ἔχει ὡς ἀκολούθως: Πρόλογος (σ. 7).

1. Ἀκτιστόν καὶ Κτιστόν, Ἀγέννητον καὶ Γεννητόν εἰς τὴν Θεολογίαν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (σ. 11). 2. Ἡ ἔννοια τῆς Σωτηρίας κατὰ τοὺς Καππαδόκιους. Ἡ περὶ ἐπέτα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Λυτρωτὴς. Ἡ Νέα Κτίσις (σ. 27-56). 3. Ὁ ὑπαρκτικὸς διάλογος κατὰ τοὺς Θεολόγους τῆς Καππαδοκίας (σ. 57-70). 4. Ἡ Κοινωνιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Α. Εἰσαγωγικά. Β. Ἀρχαὶ τῆς κοινωνικῆς διαγωγῆς. 1. Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ. 2. Ἡ διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. 3. Ἡ κοινωνικότης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως (σ. 71-86). Γ. Ἐπίγειος καὶ οὐράνιος κοινωνία: 1. Τὰ δύο στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. 2. Αἱ δύο πολιτεῖαι. 3. Ὁ παρὼν βίος ὡς ὁδός, ὡς στάδιον καὶ ὡς πεδῖον μάχης. 4. Ἡ μέλλουσα ζωὴ (σ. 87-98). Δ. Ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ: 1. Ἡ κοσμικὴ κοινωνία. 2. Ἡ χριστιανικὴ κοινωνία. (σ. 99-112). Ε. Οἱ κοινωνικοὶ θεσμοὶ καὶ ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ διαγωγή τῶν χριστιανῶν: 1. Ἡ ἀφιλοφροσύνη ὡς βᾶσις τῆς κοινωνικῆς διαγωγῆς. 2. Ἐμπρακτοὺς ἐκδήλωσις φιλοφροσύνης. 3. Αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις. 4. Οἰκογενειακαὶ σχέσεις. 5. Διασκεδάσεις καὶ συναναστροφικαὶ (σ. 113-140). ΣΤ. Συμπέρασμα (σ. 141-148). 5. Οἰκονομὶ Θεοῦ, ἀξιολόγησις τοῦ πλοῦτου ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (σ. 149-158). 6. L' enseignement de Saint Basile sur le Saint-Esprit: 1. Les Pneumatomaques. 2. Les sources de Saint Basile concernant la doctrine du Saint-Esprit. 3. Le double aspect de la doctrine du Saint-Esprit. 4. L'Existence éternelle de l'Esprit. 5. L'économie de l'Esprit (σ. 159-176). 7. Ἡ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: 1. Οἱ Πνευματομάχοι. 2. Πηγαὶ τῆς περὶ Πνεύματος διδασκαλίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. 3. Ἡ διπλὴ ὄψις τῆς περὶ Πνεύματος διδασκαλίας. 4. Ἡ αἰωνία ὑπαρξίς τοῦ Πνεύματος. 5. Ἡ οἰκονομία τοῦ Πνεύματος (σ. 177-194). 8. Ἡ φυγὴ τοῦ Γρηγορίου (σ. 195-206). 9. Ἡ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναχωρήσει δραστηριότης τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου κατὰ τὰς Ἐπιστολάς αὐτοῦ: 1. Μάκρυνσις ἀπὸ τὸν κόσμον. 2. Ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον (σ. 207-232). 10. Τὸ ἀνθρώπινον πλήρωμα κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Γρηγορίου Νύσσης: 1. Ὁ ἀρχέγονος ἀνθρώπος ὡς πλήρωμα. 2. Ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς θεωρίας. 3. Αἱ Θεολογικαὶ ἀφορμαὶ τῆς θεωρίας (σ. 233-254). 11. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ

οὶ Καππαδόκαι (σ. 255-267). 12. Ὁ Ἰλιγγος ἐνώπιον τῆς Θείας Παρουσίας κατὰ τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον (269-272). Εὐρετήριον ὀνομάτων καὶ ὄρων (σ. 273/7).

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΙΟΝΗ

Σήφη Κόλλια, Ὁρθοδοξικὴ Ἀνθολογία ποιήσεως 1453-1972, Ἀθήναι 1973, τόμ. 5, σελ. 2760.

Νίκου Τυπάλδου, Ἀνθολογία νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ ποιητικοῦ λόγου ἀπὸ τὸ Σολωμὸ ἕως τὸ 1973, Ἀθήναι 1974, σελ. 539.

Ὡς γνωστὸν, παρ' ἡμῖν κατὰ τὸ παρελθὸν ἐγένοντο μικραὶ ἀπόπειραι συλλογῆς καὶ ἐκδόσεως θρησκευτικῶν τινῶν ποιημάτων. Ἐλεῖπεν ὅμως μεγάλη καὶ συστηματικὴ τις Ἀνθολογία τῆς πλουσίας Νεοελληνικῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως, ἥς μεγάλην ἀνάγκην εἶχεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Τὸ κενὸν τοῦτο ἀναμφιβόλως πληροῦσιν αἱ κυκλοφορηθεῖσαι ἐπ' ἐσχάτων δύο Ἀνθολογίαι τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως ἡμῶν. Ἡ πρώτη τούτων εἶναι τὸ Σήφη Κόλλια, φέρουσα τὸν τίτλον «Ὁρθοδοξικὴ Ἀνθολογία ποιήσεως, 1453-1972», Ἀθήναι 1973, τόμοι 5, σελ. 2760 ἐν συνόλῳ, ἡ δὲ δευτέρα εἶναι τοῦ Νίκου Τυπάλδου καὶ τιτλοφορεῖται «Ἀνθολογία νεοελληνικοῦ χριστιανικοῦ ποιητικοῦ λόγου ἀπὸ τὸ Σολωμὸ ἕως τὸ 1973», Ἀθήναι 1974, σελ. 539. Ἀμφότερα τὰ ἔργα ταῦτα ἀποτελοῦσι σημαντικὴν προσφορὰν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν εὐσεβῆ ἑλληνικὸν λαόν, οὕτινος τὸν ὄψον τὴν πίστιν καὶ ἐξυψοῦσι τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα, πληροῦσι δὲ καὶ τὸ ὑφιστάμενον κενὸν εἰς τὰς κυκλοφορούσας γενικὰς συλλογὰς τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως διὰ τῆς προσθήκης εἰς αὐτάς καὶ τῶν δύο τούτων συλλογῶν τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως. Ἡ θρησκευτικὴ ἡμῶν ποίησις, ἰδίως ὅπου ἔχει ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, συνεχίζει ἀσθενῶς τὴν ἀπαράμιλλον θρησκευτικὴν ποίησιν τοῦ Βυζαντίου, τὴν ὅποιαν ὅμως δὲν ἠδυνήθη οὐδὲ κἀν νὰ προσεγγίσῃ. Καθ' ὅσον τὸ ποιητικὸν ἔργον τῶν μεγάλων Βυζαντινῶν χριστιανῶν ποιητῶν, ὡς π.χ. τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, τοῦ Ρωμανοῦ Μελωδοῦ, τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, τοῦ Κοσμά Μαΐουμα, τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης καὶ ἄλλων, χαρακτηρίζεται ὀρθῶς ἐν τῷ προλόγῳ τῆς δευτέρας Ἀνθολογίας ὡς «ισάζιον μὲ ἐκεῖνο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων κλασσικῶν». Οὐχ ἤττον ὅμως καὶ ἡ ἄλλη Νεοελληνικὴ θρησκευτικὴ ποίησις, ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς λυτρωτικῆς διδασχῆς τοῦ Σωτῆρος καὶ χωροῦσα παραλλήλως πρὸς τὴν κοσμικὴν ποίησιν ἐν τῷ χώρῳ τῆς λογοτεχνίας ἡμῶν, παρουσιάζει ἰκανὰ ποιήματα ὑψηλῆς πνευματικότητος καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας.

Εἰδικώτερον, πρῶτον, ἡ Ἀνθολογία τοῦ Σ. Κόλλια, προλογιζομένη ὑπὸ τοῦ Σεβ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Ἰακώβου καὶ ἀφιερουμένη εἰς τὴν ἐν Ἀμερικῇ Ὀμογένειαν ἡμῶν, ἔχει ἀποθησαυρίσει εἰς πέντε καλαισθητικῶς τυπωμένους καὶ βιβλιοδετημένους τόμους, ἐκ 540 περίπου σελίδων ἕκαστον, τὸ ποιητικὸν ἔργον 800 ὡς ἔγγιστα Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ ποιητριῶν μετὰ 750 βιογραφικῶν σημειωμάτων καὶ φωτογραφιῶν ἢ σκίτσων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1453 μέχρι τοῦ ἔτους 1972. Μετὰ σύντομον εἰσαγωγὴν τοῦ Ἀνθολόγου ἄρχεται τὸ πρῶτον μέρος, καταλαμβάνον τὰς 200 περίπου πρώτας σελίδας τοῦ πρώτου τόμου, ἐν τῷ ὁποίῳ δημοσιεῦνται δημοτικά καὶ λόγια λατρευτικά τραγοῦδια καὶ διάφορα ἄλλα ποιητικὰ κείμενα (κάλαντα κ.λπ.), ὡς καὶ μεταβυζαντινὰ ποιήματα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1453 μέχρι τοῦ ἔτους 1824 πολλῶν γνωστῶν καὶ ἀγνωστῶν καὶ ἀνωνύμων ποιητῶν, ὡς π.χ. τῶν Θεοδώρου Προδρόμου, Μιχαὴλ Γλυκᾶ, Ἀκακίου Διακροῦση, Λεονάρδου Ντελλαπόρτα, Ἐμμανουὴλ Γεωργιλᾶ, Ἀνδρέου Σικελγίου, Γεωργίου Χούμνου, Μάρκου Δεφανάρα, Μανώλη Σκλάβου, Γεωργίου Χορτάτζη, Βιτζεντζοῦ Κορνάρου, Ματθαίου Μυρέων, Θεολογίτου Μοσχολέου, Καισαρίου Δαπόντες, Φραγκίσκου Πόρτου, Ἀντωνίου Μαρτελάου, Φραγκίσκου Κολομπῆ, Ἀντωνίου Στρατηγοῦ, Ἀνδρέου Μυάρη, Λεονάρδου Φιλάρα, Ἀρσενίου Ἀποστόλη, Νικήτα Νηφάκη, Ρήγα Φεραίου καὶ ἄλλων.

Ἀκολουθεῖ τὸ δεύτερον μέρος τῆς Ἀνθολογίας, ἐπεκτεινόμενον εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ πρώτου τόμου καὶ εἰς τοὺς ὑπολοίπους τέσσαρας τόμους, ἐν τοῖς ὁποίοις δημοσιεύονται κατ' ἄλφαβητικὴν σειρὰν πολυάριθμα ποιητικὰ κείμενα 735 Νεοελλήνων ποιητῶν καὶ ποιητριῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1825 μέχρι τοῦ ἔτους 1972, μετὰ τινων ἀνεκδότων αὐτῶν. Μεταξὺ αὐτῶν συμπεριλαμβάνονται καὶ ποιήματα τῶν καθιερωμένων ποιητῶν ἡμῶν Βαλαωρίτου, Δροσίνης, Καβάφη, Κάλβου, Παλαμᾶ, Παπαδιαμάντη, Πορφύρα, Σεφέρη, Σικελιανοῦ, Σολωμοῦ καὶ ὑπερεπτακοσίων ἄλλων, ὡς π.χ. τῶν Τέλλου Ἄγρα, Γεωργίου Ἀθάνα, Ἰωάννου Ἀνδρικοπούλου, Κωνσταντίνου Ἀνδρουλάκη, Γεωργίου Βερίτη, Γεωργίου Βιζυνοῦ, Δημητρίου Βικέλα, Νικηφόρου Βρεττάκου, Φώτου Γιοφύλλη, Γεωργίου Δελῆ, Γεωργίου Δούρα, Ἰωάννου Ζερβοῦ, Ἅγι Θεόρου, Κωνσταντίνου Καλλινίκου, Παναγιώτου Κανελλοπούλου, Ἀλεξάνδρου Κατακουζηνοῦ, Μπάμπη Κλάρα, Κώστα Κρυστάλλη, Νίκου Λαύρα—Πετιμεζᾶ, Μιλτιάδου Μαλακάση, Στεφάνου Μαρτζώκη, Στρατῆ Μυριβήλη, Τίμου Μωραϊτίτη, Ζαχαρία Παπαντωνίου, Τάκη Παπατσώνη, Ἰωάννου Πολέμη, Λάμπρου Πορφύρα, Ἀριστομένη Προβελεγγίου, Σωτήρη Σκίπη, Μιχαῆλ Στασινοπούλου, Κωνσταντίνου Τσάτσου κ.λπ. Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης εἶναι, ὅτι συμπεριελήφθησαν ποιήματα καὶ Ἑλληνοαμερικανῶν, Ἑλληνοαιγυπτίων, Ἑλληνοκυπρίων καὶ ἄλλων ἐκτὸς τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου Ἑλλήνων ποιητῶν. Γενικῶς πρόκειται περὶ πολυμύθου καὶ πολυτίμου συλλογῆς καὶ προσφορᾶς ὑπὸ τοῦ Σ. Κόλλια πλήθους θρησκευτικῶν ποιημάτων εἰς τὸν εὐσεβῆ Ἑλληνικὸν λαόν, ἀξίας πάσης ἀναγνωρίσεως καὶ εὐγνωμοσύνης. Προστεθῆτω ὅτι ἐν τέλει τοῦ πέμπτου τόμου παρατίθεται σύντομος γενικὴ βιβλιογραφία τοῦ θέματος, ὡς καὶ ἐκτενῆς πίναξ τῶν περιεχομένων καὶ τῶν πέντε τόμων.

Δεύτερον, ἡ ἑτέρα Ἀνθολογία τοῦ Ν. Τυπάλδου, ἐκδοθεῖσα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, χαρακτηρίζουσης αὐτὴν ὡς ἀποτελοῦσαν «ὀριακὸν σημεῖον διὰ τὴν Νεοελληνικὴν χριστιανικὴν ποίησιν», καλύπτει τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τοῦ Σολωμοῦ μέχρι τοῦ ἔτους 1973. Ἐπεκτείνεται δὴλα δὴ καὶ εἰς συγχρόνους ποιητὰς, ἀγνοουμένους ὑπὸ τῶν πολλῶν, καθ' ὅσον ὁ Ἀνθολόγος φρονεῖ, ὅτι ἐν Ἑλλάδι «ἀνθεὶ σύγχρονος, ζωντανός, πολύεδρος, διόλου κηρυγματικὸς χριστιανικὸς ποιητικὸς λόγος». Οὕτω δημοσιεύει ποιητικὰ κείμενα μιᾶς περίπου ἑκατοντάδος νεωτέρων καὶ συγχρόνων ποιητῶν καὶ ποιητριῶν, ὡς π.χ. τῶν Ἀνδρέου Ἀγγελάκη, Ἀντωνίου Ἀναπλιώτη, Κωνσταντίνου Ἀνδρουλάκη, Νίκου Ἀρβανίτη, Γεωργίου Βερίτη, Εὐαγγέλου Γαλάνη (ἐπισκόπου Πέργης), Λάμπρου Ζαχαρή, Ἀντωνίου Ζαχαροπούλου, Κωνσταντίνου Καλλινίκου, Νίκου Καμβύση, Θεοδώρου Κωνσταντίνου, Πάνου Λιαλιᾶτση, Ἐλευθερίου Μάινα, Ματθαίου Μουντέ, Βασιλείου Μουστάκη, Τάκη Μπάρλα, Στεφάνου Μπολέτση, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, Τάκη Παπατσώνη, Τιμοθέου Παπουτσάκη (ἐπισκόπου Γορτύνης), Πάσχου Πάσχου, Διονυσίου Σολωμοῦ, Δημητρίου Σταθοπούλου, Κώστα Τσιροπούλου, Νίκου Τυπάλδου, Δημητρίου Φερούση, Στυλιανοῦ Χαρκιανᾶκη (ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας) καὶ ἄλλων. Ἐπονται τὸ πρῶτον παράρτημα μετὰ τὰ «Ἀνθ' εὐλαβείας» ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φλαγγινιανοῦ Ἑλληνομουσείου τῆς Βενετίας τοῦ ἔτους 1708, τὸ δεύτερον παράρτημα μετὰ τὰ «Ἀνθ' νεοθαλῆ» τοῦ ἔτους 1766 καὶ τρίτον τὰ Σταχυολογήματα μετὰ ποιήματα τῶν Φραγκίσκου Κολομπῆ, Ἀντωνίου Στρατηγοῦ, Νικολάου Νάκου, Ἰωάννου Γκίνη, Σ. Βορινοῦ, Κωνσταντίνου Διαλησιμᾶ, Μίνωος Ζώτου, Ἰωάννου Καρασούτσα, Γεωργίου Μακρῆ, Γιάγκου Σταμνοπούλου καὶ ἄλλων. Τέλος παρατίθενται ἡ ποιητικὴ βιβλιογραφία, τὸ ἀλφαβητικὸν εὐρετήριο τῶν ποιητῶν καὶ ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων.

Κρίνοντας γενικῶς τὰς ἀνωτέρω δύο Ἀνθολογίας τῆς θρησκευτικῆς ποιήσεως δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν αὐτὰς ὡς ἀποτελοῦσας πρῶτον μὲν ἔκφρασιν τῶν θρησκευτικῶν συναισθημάτων καὶ βιωμάτων τῶν Νεοελλήνων ποιητῶν, μέγας ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἐξέφρασε ταῦτα διὰ τοῦ ἐντέχνου ποιητικοῦ λόγου, δεύτερον δὲ ἔκφρασιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς

θρησκευτικότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις ἐξακολουθεῖ νὰ θρησκευῆ βαθύτατα, ὅπως καθ' ἑλας τὰς ἐποχὰς τῆς μακραίωνος Ἱστορίας του. Καὶ ἀπὸ ποσοτικῆς μὲν ἐπόψεως δύνανται ἢ Νεοελληνικῆ θρησκευτικῆ ποίησις νὰ θεωρηθῆ ὅπως οὖν ὡς ἱκανοποιητικῆ, ἀλλ' ἀπὸ ποιοτικῆς ἐπόψεως δὲν δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῆ τὸ αὐτό, ἄτε μὴ δυναμένη οὐδὲ πόρρωθεν νὰ συγκριθῆ οὔτε πρὸς τὴν ἀνυπέρβλητον ποιητικὴν δημιουργίαν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, οὔτε πρὸς τὴν ἰσαξίαν ἐκείνης θρησκευτικὴν ποίησιν τοῦ Βυζαντίου. Ἐν τέλει, καταλείποντες εἰς τὸν χρόνον νὰ καθιερώσῃ τοὺς ἀληθινούς νεοελληνὰς χριστιανούς ποιητάς, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα νὰ χαιρετίσωμεν ἀμφοτέρας τὰς ποιητικὰς Ἀνθολογίας ὡς ἀποτελούσας ἐπίτευγμα ἀξιολογώτατον ἀπὸ πολλῶν ἐπόψεων, καὶ μάλιστα ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ λογοτεχνικῆς ἐπόψεως, καὶ πολλαπλῶς χρήσιμον εἰς τὴν Ἑκκλησίαν καὶ τὴν Παιδείαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν καθόλου διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων γενεῶν ἐν τῇ συγχρόνῳ καταλυτικῇ τῶν θρησκευτικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιών ἐποχῇ.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΡΜΙΡΗ

Maria S. Brouskari, Musée de l'Acropole. Catalogue descriptif. Édition de la Banque Commerciale de Grèce. Athènes 1974, σ. 1-200+379 Εἰκόνες. (Deuxième Série: Musée de Grèce. Traduit par Vanna Hadjimichali. Préface: Professeur Stratis G. Andréadis).

1. Ἐξαιρετος εἰς ἐμφάνισιν τόμος εἶναι τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔργον. Ἐπίτευγμα ἐπιμελείας καὶ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογικῆς ἀφοσίωσης τῆς Ἐπιμελητρίας ἐπιστήμονος Ἀρχαιολόγου Μαρίας Σ. Μπρούσκαρη. Τὸ ἔργον ἔρχεται νὰ πληρώσῃ μέγα κενὸν πρὸς πλήρη κατατοπισμὸν οὐ μόνον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων Ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ εἰδικῶν, ἀκόμη καὶ τῶν ἀπλῶν ἐπισκεπτῶν τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως μὲ τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης. Ἡ «Ἐμπορικὴ Τραπεζα Ἑλλάδος», ἀξιεπαίνως ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς εἰς διάδοσιν τῶν ἔργων Τέχνης καὶ διὰ τῶν εἰδικῶν καὶ μοναδικῶν εἰς καλαισθησίαν Ἡμερολογίων τῆς, συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς γνωριμίαν τοῦ πολλοῦ κοινοῦ, ἡμετέρου καὶ ξένου, μετὰ τῶν ἀξιοθαυμάστων ἔργων Ἑλληνικῆς Τέχνης, ἀπ' ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς, Μεταβυζαντινῆς καὶ νεωτέρας, ἀκόμη καὶ συγχρόνου. Δικαίως ἐπομένως ἐξαιρέται ἡ ἀγαθὴ πρόθεσις τοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς, κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ Διοικητοῦ ταύτης Καθηγητοῦ Στρατῆ Γ. Ἀνδρεάδη, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν διάδοσιν τῶν σπουδαιότερων ἔργων Τέχνης εἰς τὸ πολὺ δημόσιον.

2. Ἦδη εἰς τὴν σειρὰν τῶν προτιθεμένων ἐκδόσεων τῶν ἐν τοῖς Μουσείοις τῆς Ἑλλάδος θησαυρῶν Τέχνης διὰ Καταλόγων ἐνὸς ἐκάστου Μουσείου, ἔχομεν ὡς δεῦτερον ἔργον τὸν προκειμένον «Κατάλογον τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως». Τὸ ἐξαιρετὸν ἔργον εἶναι ἐπίτευγμα τῆς ἐξαιρέτου Ἐπιμελητρίας τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως Μαρίας Μπρούσκαρη. Ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ ὁ Καθηγητῆς Ἀνδρεάδης ἐκθέτει τὸ ὄραϊον σχέδιόν τοῦ Ἰδρύματος τῆς ἐκδόσεως τοῦ εἴδους τούτου ἔργου, ἐξαιρεῖ δὲ καὶ εὐχαριστεῖ διὰ τὴν ὑποδειγματικὴν καὶ ὄραϊαν ἐργασίαν τῆς τὴν Κυρίαν Μπρούσκαρη.

3. Ἀπὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον ἡ συντάξασα τὸν Κατάλογον τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως Κυρία Μπρούσκαρη ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἔκθεσιν καὶ τακτοποίησιν τοῦ ἀνακαλυπτομένου ἐκάστοτε ἀρχαιολογικοῦ Θησαυροῦ τῆς Ἀκροπόλεως. Εἶναι ἐπομένως ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀρμοδίαι διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἀνὰ χεῖρας Καταλόγου. Συμβοηθὸς καὶ συμπαραστάτης ἀπὸ τοῦ 1953 τοῦ ἀρχαιολόγου Ἰωάννου Μηλιαδέου, ἀπέβη ἡ κατ' ἐξοχὴν γνωρίζουσα τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀξίαν, τὸν τυχὸν συμβολισμόν, καὶ γενικῶς

πάντα τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀφορῶντα εἰς ἕκαστον ἀρχαιολογικὸν ἀντικείμενον. Ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐπιμονῇ, διὰ τῆς ἀκαμάτου ἐργατικότητος αὐτῆς, ἐπέτυχε νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ πολὺ δημόσιον ἕν ἀξιοθαυμάστως ὥραϊον βοήθημα γνωριμίας του μετὰ τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως ἐκθεμάτων. Μεταξὺ δὲ τούτων πολλὰ διὰ τὴν πρώτην φορὰν δημοσιεύμενα. Σεμνὴ καὶ ἀνεπίδεικτος, ἐπιμελής καὶ καταπληκτικῶς φιλεργατικὴ, ὑπομονητικὴ καὶ ἐν ἀνεξαντλήτῳ ἐπιμονῇ πρὸς τὸ τέρμα τῶν προσπαθειῶν τῆς ἀποβλέπουσα, μεθοδικὴ καὶ συστηματικὴ εἰς τὴν διάταξιν τῆς ὕλης, παρέδωκεν ἔργον χρησιμώτατον, ἀλλὰ καὶ ὠφελιμώτατον διὰ τε τοὺς εἰδικούς καὶ τοὺς μὴ εἰδικούς, διὰ τε τοὺς Ἕλληνας καὶ διὰ τοὺς ξένους, ἐφ' ὅσον πρόθεσις τοῦ ἐκδότου τὸ ἔργον Ἰδρύματος εἶναι νὰ μεταφρασθῇ εἰς τρεῖς ξένας γλώσσας.

4. Νὰ περιγράψωμεν τὸ περιεχόμενον, ἀδυνατοῦμεν. Ἀπλῆν σκιαγράφῃσι τούτου δίδομεν. Μετὰ τὴν διὰ βραχυγραφιῶν παράθεσιν τῆς σπουδαιότερας σχετικῆς περὶ τοῦ μουσείου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως βιβλιογραφίας, εἰς λίαν σύντομον καὶ περιεκτικὴν Εἰσαγωγὴν, ἢ συγγραφεὺς ἐκθέτει περιγραφικῶς τὴν παράστασιν τῶν ἐν ταῖς Εἰκόσιν 1-7 ἔργων, τῶν ἐκτιθεμένων ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Μουσείου, εἶτα τὰ ἐντὸς τῶν ἐννέα αἰθουσῶν ἐκτιθέμενα ἔργα Τέχνης, ὡς καὶ τὰ ἐντὸς προθηκῶν. Ἀρίστη ἐπιστημονικὴ περιγραφή ἐκάστου ἔργου, σημασιολογικὴ ἐπεξήγησις αὐτοῦ, περιγραφή τῶν διαστάσεων καὶ παράθεσις ἐν τέλει τῆς περιγραφῆς ἐκάστης εἰκόνας τῆς σπουδαιότερας εἰδικῆς μελέτης καὶ λοιπῆς βιβλιογραφίας, κατατοπίζουν πλήρως τὸν ἀναγνώστην καὶ προϊδεάζουσι τὸν ἐπισκέπτην τοῦ καταπληκτικοῦ εἰς πλοῦτον ἀριστουργημάτων ἀρχαϊκῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως, ὥστε νὰ δύναται ἐπισκεπτόμενος τὸ Μοσεῖον καὶ νὰ θαυμάζῃ καὶ ὁ ἴδιος νὰ δύναται νὰ κρίνῃ πως τὴν πολύτιμον ἀξίαν ἐκάστου ἀντικειμένου.

5. Ἡ καλλιτεχνικὴ φωτοτυπικὴ ἐκτύπωσις τῶν Εἰκόνων, ἀρίστη.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗ

Σάββα Χρ. Ἀγουρίδου, Τὰ Ἀπόκρυφα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τόμος Α' Ἀθῆναι 1974, σσ. 581 (Κείμενα-εισαγωγαι-σχόλια).

1. Προλογίζων ὁ σ. τὸ ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος διὰ τὴν πτωχὴν εἰς τοῦ εἶδους τούτου ἐπιστημονικὰ ἔργα Ἑλληνικὴν διανόησιν, γράφει: «Ἡ παρούσα ἐκδοσις πληροῦ ἀπὸ μακροῦ ὑπάρχον κενόν. Ὁ Ἕλλην μελετητῆς τοῦ Ιουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ γενικώτερον ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν θρησκευτικὴν φιλολογίαν τῶν χρόνων τῆς γενέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ διανοούμενος Ἕλλην, εἰς τὴν μετὰ χεῖρας σειρὰν θὰ ἔχουν συγκεντρωμένα τὰ Ιουδαϊκὰ ἀπόκρυφα κείμενα εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἐγράφησαν κατὰ τὴν χρονικὴν περίοδον μετὰ τῶν δύο Διαθηκῶν, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 200 π.Χ. ἕως τὸ 100 μ.Χ. περίπου, εἶναι δὲ ὡς ἐκ τούτου ἀμέσως ἐμφανῆς ἡ σπουδαιότης τῶν διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ Ιουδαϊσμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γενέσεως τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐμβάθυνσιν εἰς τὸ πνευματικὸν περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐνεφανίσθη, διευτυπώθη καὶ ἀρχικῶς διεδόθη».

2. Ἡ σπουδαιότης λοιπὸν τῆς ἐργασίας ἐπεσημάνθη ἤδη ὑπὸ τοῦ πονήσαντος ταύτην. Ἄλλ' ὅστις θελήσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μελέτην τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου, θ' ἀντιληφθῇ πάραυτα τὴν ἀνυπολόγιστον ἀξίαν, τὴν ἐμπερικλειομένην εἰς τὰς πολυπληθεῖς σελίδας του καὶ θὰ θαυμάσῃ συγχρόνως τὴν φιλεργίαν καὶ τοὺς καταβληθέντας κόπους πρὸς συγγραφὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ διακεκριμένου Νεοδιαθηκικοῦ ἐπιστήμονος Θεολόγου καὶ Καθηγητοῦ ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν Σάββα Ἀγουρίδου, καὶ θὰ ζη-

λεύση τοῦτον διὰ τὸ σθένος καὶ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἔργον πολύμηρες καὶ πολύμοχθον. Παρηκολούθησα τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου ἐν τῷ Περιοδικῷ «Θεολογία» καὶ εἶχον ἤδη σχηματίσει τὴν ἐντύπωσιν τῆς πληρότητος καὶ τῆς ἀριστοτέχνου διαπραγματεύσεως ὑπὸ τοῦ συναδέλφου, χειμαρρῶδους εἰς ἔκφρασιν καὶ ἀριστοτέχνου εἰς διατύπωσιν ὄρων, ἐνοιῶν καὶ κριτικῶν ἀποφάνσεων. Ἐπιστημονικὴ ἀκριβολογία, μεθοδικὴ ἀρτιότης, βιβλιογραφικὴ ἐνημερότης εἶναι τὰ κύρια προσόντα τοῦ σπουδαίου ἀνὰ χεῖρας ἔργου. Καὶ μόνη ἡ παράθεσις τοῦ Πίνακος τῶν Περιεχομένων, θὰ ἐμφανίσῃ τὴν ἐνδιαφέρουσαν μορφήν διαρθρώσεως καὶ θὰ ἐλύκῃ τὸ ἐνδιαφέρον οὐ μόνον τῶν ἐιδικῶν, ἀλλὰ καὶ παντὸς διανοουμένου Ἑλλήνος.

3. Ἰδοῦ καὶ ὁ Πίναξ τῶν Περιεχομένων: Πρόλογος. Εἰσαγωγή: 1. Τί σημαίνει ὁ ὄρος Ἀπόκρυφα τῆς Π. Διαθήκης. 2. Ποῖα εἶναι τὰ Ἀπόκρυφα κείμενα. 3. Αἱ ἱστορικαὶ συνθήκαι γενέσεως τῶν Ἀποκρύφων τῆς Π. Διαθήκης. 4. Ἀποκαλυπτισμός: Περιεχόμενον καὶ μορφή. 5. Κεντρικαὶ τινες διδασκαλαὶ τῶν Ἀποκρύφων Ἀποκαλύψεων (α': Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, β'. Ὁ Μεσσίας, γ'. Ἡ Ἀνάστασις). 6. Ποῖοι οἱ συγγραφεῖς τῶν Ἀποκρύφων Ἀποκαλύψεων. — Βιβλιογραφία (γενικὴ). — Ἰωβηλαῖα: Α' Εἰσαγωγικά: 1. Ὀνομασία, ἀρχικὴ γλῶσσα, μεταφράσεις, χαρακτήρ. 2. Συγγραφεὺς, χρόνος συγγραφῆς, σκοπὸς, χαρακτηριστικὰ θεολογικὰ ἰδέαι. Β' Κείμενον (ἀπόδοσις). Βιβλιογραφία. — Διαθήκαι τῶν XII Πατριαρχῶν: Α' Εἰσαγωγικά: 1. Ὀνομασία, Περιεχόμενον, Κείμενον. 2 Συγγραφεὺς, τόπος, χρόνος συγγραφῆς. 3. Ὁ ἀποκαλυπτικὸς καὶ παραινετικὸς χαρακτήρ τῶν Διαθηκῶν τῶν XII Πατριαρχῶν. Β' Κείμενα: Διαθήκη Ρουβὴμ περὶ ἐνοιῶν Διαθήκη Συμεῶν περὶ φθόνου. Διαθήκη Λευὶ περὶ ἱερωσύνης καὶ ὑπερηφανείας. Διαθήκη Ἰούδα περὶ ἀνδρείας καὶ πορνείας. Διαθήκη Ἰσαχάρ περὶ ἀγαθότητος. Διαθήκη Ζαβουλὸν περὶ εὐσπλαγχνίας καὶ ἐλέους. Διαθήκη Δάν περὶ θυμοῦ καὶ ψεύδους. Διαθήκη Νεφθαλεὶμ περὶ φυσικῆς ἀγαθότητος. Διαθήκη Γάδ περὶ μίσους. Διαθήκη Ἀσὴρ περὶ δύο προσώπων, κακίας καὶ ἀρετῆς. Διαθήκη Ἰωσήφ περὶ σωφροσύνης. Διαθήκη Βενιαμὴν περὶ ἐνοίας καθαρᾶς. — Βιβλιογραφία. = Ἐνώχ: Α' Εἰσαγωγικά: 1. Ὀνομασία, Κείμενον, Ἐπίδρασις τοῦ Ἐνώχ ἐπὶ τῆς Κ.Δ., ἐπὶ τῆς ἰουδαϊκῆς καὶ χριστιανικῆς γραμματείας καθόλου. Β' Κείμενον καὶ ἀπόδοσις Κειμένου. — Ἡ Ἐπιστολὴ: Ἀριστέα: Α' Εἰσαγωγικά: 1. Περιεχόμενον. 2. Ὁ Ἀλεξανδρινὸς Ἰουδαϊσμός καὶ ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας. 3. Φιλολογικὸς χαρακτήρ καὶ ἱστορικὴ ἀξιοπιστία. 4. Πηγαί, Περιστατικὰ τῆς γενέσεως. Β' Κείμενον καὶ ἀπόδοσις κειμένου. Παροράματα. Βιβλιογραφία — Σχόλια: Ἰωβηλαῖα. Διαθήκαι τῶν XII Πατριαρχῶν. Ἐνώχ. Ἡ Ἐπιστολὴ Ἀριστέα. Πίναξ Περιεχομένων.

4. Ὁ σ. παρὰ τὴν σεμνὴν δήλωσίν του (σ. 493), ὅτι ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν διὰ τὰ Σχόλια αὐτοῦ τὴν προγενεστέραν ἐξαιρετον σχετικὴν ἐργασίαν τοῦ Charles, ἐν τούτοις ὁ ἴδιος ἐπέτυχε σαφέστατα νὰ ἐξηγήσῃ, ἀποφεύγων σχοινοτενεῖς ἐκθέσεις, ἅμα δὲ καὶ λεπτολόγους ἀκαδημαϊκὰς παραπομπάς, ἐν τοῖς Σχολίοις πάντα τὰ συναφῆ προβλήματα καὶ νὰ κατατοπίσῃ πλήρως τὸν ἀναγνώστην. Στίχον πρὸς στίχον σχολιάζει καὶ ἐπεξηγεῖ τὸ κείμενον, ὥστε καὶ ὁ πλέον ἀμύητος εἰς τὰ θεολογικὰ θέματα, νὰ εἰσάγεται εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ σχολιαζομένου κειμένου. Σαφής, ἀκριβής, πλήρης κατατοπιστικὴ ἐνημέρωσις, τελεία κατοχὴ τῶν ἀνακυπτόντων θεολογικο-ἱστορικῶν προβλημάτων, εἶναι καὶ ταῦτα ἐπὶ πλέον προσόντα τοῦ ἔργου. Ἡ Θεολογικὴ Ἐπιστήμη εἶναι πράγματι διὰ τὸ εὐγνώμων διὰ τὸ ἐπίτευγμα αὐτοῦ.